

STEMMINGEN EN KOERSEN

Discriminatie in de eerste helft van 2017,
een overzicht in vogelvlucht

**vóór gelijke behandeling
tegen discriminatie**

Inleiding

RADAR behandelt meldingen en klachten over discriminatie. Die klachten en meldingen staan niet op zichzelf. Om discriminatie effectief op te sporen en te verhelpen gebruikt RADAR naast de klachteninformatie ook contextinformatie. In deze notitie presenteren we in vogelvlucht enkele voorvallen, discussies en ontwikkelingen die in de eerste helft van 2017 van invloed zijn geweest op het discriminatiebeeld in gemeenten in Nederland. We bespreken als eerste de belangrijkste publieke discussies van 2017, waarbij we onder andere stilstaan bij het proces van Sylvana Simons, seksuele straatintimidatie in Rotterdam en het verloop van de Tweede Kamerverkiezingen. Verder bespreken we de landelijke discriminatiecijfers en behandelen we het overheidsbeleid.

Maatschappelijk klimaat en publieke discussies

Tweede Kamerverkiezingen

In de vorige editie van Stemmingen en Koersen is al vooruitgeblikt naar de Tweede Kamerverkiezingen van 2017. Onder meer de verschillen in standpunten over discriminatie in de partijprogramma's zijn besproken in deze vorige editie.

In de aanloop naar de verkiezingen wordt er veel gediscussieerd over 'de Nederlandse normen en waarden'. Premier Mark Rutte roept in een brief, geplaatst in alle landelijke kranten, op om met zijn allen 'normaal te doen'. 'Normaal doen' is tevens de campagneslogan van de VVD. Rutte schrijft in de brief onder andere: "We voelen een groeiend ongemak wanneer mensen onze vrijheid misbruiken om hier de boel te verstieren, terwijl ze juist naar ons land zijn gekomen voor die vrijheid." Over de brief ontstaat veel ophef. Er zijn veel mensen die menen dat de brief niet premierwaardig is. De boodschap 'als het je niet bevalt, ga dan maar weg' klinkt als een 'PVV-light', aldus Remko Theulings in [Eenvandaag](#). Dit is in lijn met de bevindingen van politicoloog André Krouwel, uiteengezet [in een artikel in Trouw](#). Krouwel constateert dat de partijprogramma's

van VVD en CDA steeds dichter bij het partijprogramma van de PVV komen te liggen. Dit komt voornamelijk door hun standpunten op thema's als immigratie en integratie. Het lijkt volgens Krouwel alsof zogenaamde 'cultureel conservatieve beelden' over immigratie en integratie meer mainstream worden. Krouwel constateert verder dat het politieke landschap sterk gepolariseerd is. De opkomst van kleinere partijen als DENK, Artikel 1, Forum voor Democratie en VoorNederland geven de verdeeldheid en de politieke versplintering aan beide kanten van het politieke spectrum goed weer.

Gedurende de campagnetijd is aandacht voor de vluchtelingenproblematiek. Tussen de politieke partijen lopen de meningen over dit thema sterk uiteen. Een deel van de partijen legt de nadruk op de menselijke kant en wil dat vluchtelingen kunnen rekenen op opvang in Nederland. Andere partijen willen zo min mogelijk vluchtelingen opvangen in Nederland en sturen sterk aan op strengere grenscontroles en meer opvang in de regio. Dat de verschillen tussen de politieke partijen op dit thema groot zijn, bleek ook toen de formatie tussen CDA, VVD, D66 en GroenLinks tot twee keer toe stuk liep op -onder andere- het migratievraagstuk.

Uniek is de belangstelling in het buitenland voor de Nederlandse verkiezingen. De aandacht gaat vooral uit naar Geert Wilders, lijsttrekker van de PVV. Politicoloog Kristof Jacobs in [een bericht van NOS](#): 'Buitenlandse media zien brexit, Trump, en de populariteit van Wilders en Le Pen als een mogelijk logisch rijtje'. Uiteindelijk wordt de VVD, en niet de PVV, de grootste partij in Nederland. Rutte wordt in de internationale media neergezet als de held van Europa die het populisme een halt heeft toegeroepen. In Nederland zelf wordt dat beeld ook tegengesproken, aangezien de VVD met haar standpunten steeds meer in lijn ligt met de PVV.

Discussie GeenStijl en seksdiscriminatie

In april 2017 ontstaat veel ophef over een column van NRC-columniste Rosanne Hertzberger. Met [haar column](#) roept zij op tot het

blootleggen van de adverteerders op dumpert.nl, een website van GeenStijl, onderdeel van de Telegraaf Media Groep (TMG). Haar kritiek richt zich vooral op het programma Dumpertreeten, waar afbeeldingen van vrouwen in lingerie gebruikt worden om internet-filmpjes van een score te voorzien. Begin mei volgt er een [open brief](#) in de Volkskrant en NRC waarin aan adverteerders op de website van GeenStijl wordt gevraagd kritisch na te denken over hun advertentiebeleid. Aanleiding is de plaatsing van een foto van Volkskrantjournalist Loes Reijmer op de GeenStijl-website met daarbij de tekst 'Zou u haar doen? Graag alleen antwoorden met seksistische complimentjes'. Er wordt gereageerd met een gros aan beledigingen en seksuele fantasieën. Deze werden door Geenstijl niet verwijderd. Ruim honderd vrouwen uit de media ondertekenen de brief, onder andere Claudia de Breij en Eva Jinek.

De meningen over de oproep tot boycotten van GeenStijl zijn verdeeld. Sommigen vinden dat er duidelijke een grens is overschreden en staan achter de oproep. Zo ook de ministers Jet Bussemaker (Onderwijs, Cultuur en Wetenschap) en Melanie Schultz van Haegen (Infrastructuur en Milieu). Anderen vrezen dat de persvrijheid in het geding komt. Annabel Nanninga, voormalig GeenStijl-medewerker is van mening dat wie andermans vrijheid beperkt, ook die van zichzelf begrenst. De Nederlandse Vereniging van Journalisten (NVJ) vindt dat seksuele intimidatie over alle grenzen van elke fatsoennorm gaat. Echter, de NVJ komt op voor het vrije woord en kan daarom niet oproepen tot boycotten van een medium. Het past niet 'om zo'n middel te initiëren of onderschrijven, omdat het potentieel monddood maken van media - óók de ons niet welgevalige media - niet strookt met de voortdurende strijd voor de vrijheid van meningsuiting. Vandaag treft het Geenstijl, morgen NRC, overmorgen Twitter of de publieke omroep', aldus [NVJ](#). De hoofdofficier van Justitie, Bart Nieuwenhuizen, stelt in [een aflevering van Brandpunt](#) dat er een strafbaar feit is gepleegd. De tekst geeft gelegenheid om te beledigen én roept op tot belediging. De vraag is of dit be-

straf moet worden door een rechter. Nieuwenhuizen vindt dat 'de samenleving zo fatsoenlijk zou moeten zijn dat dit soort dingen vanzelf verdampen en websites als GeenStijl geen recht van leven hebben'. De oproep en alle ophef die ontstaat hebben effect. Bierbrouwer Grolsch, het Wereld Natuur Fonds, de Persgroep, Hak, Ikea, KWF en VluchtelingenWerk geven aan dat ze in ieder geval voorlopig stoppen met adverteren op de website van GeenStijl en Dumpert. Ze willen niet geassocieerd worden met de aanstootgevende inhoud van deze populaire sites van TMG.

Proces Sylvana Simons

Op 18 mei 2017 wordt het vonnis uitgesproken in de rechtszaak tegen de verdachten van discriminerende en haatzaaiende teksten over Sylvana Simons. In 2016 krijgt Simons een lading racistische en seksistische reacties over zich heen als ze bekend maakt zich aan te sluiten bij politieke partij DENK. Het ging destijds om ongeveer 40.000 beledigende reacties. Het Openbaar Ministerie (OM) besluit om slechts een deel van de daders te vervolgen, omdat het volgens het OM onmogelijk is alle reacties te beoordelen.

De rechtbank veroordeelt 22 volwassenen die terechtstaan voor opruiing, bedreiging of belediging van Sylvana Simons. De maker van het veelbesproken filmpje, waarin een beeltenis van Simons wordt gelycht, krijgt een werkstraf van 80 uur. De rechter oordeelt dat deze beruchte video in de samenleving voor veel beroering heeft gezorgd. Daarnaast heeft de video veel impact gehad op Simons. Drie andere verdachten krijgen een werkstraf van 60 uur voor opruiing. 16 verdachten krijgen een geldboete die varieert van 150 tot 450 euro. De rechter oordeelt dat hun uitlatingen een grens overschrijden en niet vallen onder de vrijheid van meningsuiting. Eén verdachte wordt vrijgesproken, omdat het niet duidelijk is of zijn discriminerende uitlating betrekking had op Simons.

Uit [een artikel van de Rechtspraak](#) blijkt dat de rechtbank met de opgelegde straffen duidelijk wil maken dat de vrijheid van meningsuiting één van de belangrijkste fundamenten van de

Nederlandse samenleving is, maar wel duidelijke grenzen kent. Wanneer een mening deze grenzen overschrijdt omdat deze belediging, bedreiging, opruiing of discriminatie bevat is dat strafbaar. De gelijkheid tussen ieder mens, ongeacht ras of huidskleur, is net als de vrijheid van meningsuiting, een van de kernwaarden van onze samenleving. Simons is tevreden over de uitspraak, ondanks dat de straffen iets lager uitvallen dan de eisen. Ze is blij met het signaal dat uitgaat van de vonnissen: 'Als samenleving mogen we blij zijn dat er nu een uitspraak ligt waarin staat dat er grenzen zijn aan de vrijheid van meningsuiting'. Ze hoopt verder dat 'mensen zich er voortaan bewust van zijn dat wat ze zeggen effect en persoonlijke consequenties kan hebben', zo verklaart zij aan [Trouw](#). Het OM is ook tevreden met de uitspraak: 'wat de rechtbank zegt, is in lijn met ons standpunt'. De aanklagers van het OM hopen dat het maatschappelijk debat door deze vervolging in de toekomst fatsoenlijker wordt gevoerd.

Uitsterfbeleid woonwagenlocaties

Nederlandse gemeenten voeren al een aantal jaren een 'uitsterf- en afbouwbeleid' voor woonwagenlocaties. Woonwagenbewoners worden uitgekocht en als er bewoners overlijden, mogen er geen nieuwe bewoners in hun woonwagen gaan wonen. Ook geven gemeenten geen nieuwe huurcontracten voor de grond uit of wijzigen ze het bestemmingsplan. Woonwagenbewoners verzetten zich tegen dit beleid en krijgen hierin ook gelijk van het College voor de Rechten van de Mens, dat heeft geoordeeld dat verschillende gemeenten met hun 'uitsterf- en afbouwbeleid' woonwagenbewoners discrimineren. De woonwagen is namelijk een erkende woonvorm en sinds 2014 cultureel erfgoed. Ook de Europese Commissie tegen Racisme en Intolerantie van de Raad voor Europa steunt de woonwagenbewoners.

In 2016 besluit de Nationale Ombudsman een onderzoek te starten naar de positie van woonwagenbewoners in Nederland. Op 17 mei 2017 wordt het rapport '[woonwagenbewoner zoekt standplaats](#)' gepubliceerd. In dit onderzoek wordt beoordeeld of de overheid

vanuit het perspectief van de woonwagenbewoners handelt en hun mensenrechten waarborgt, in het bijzonder het recht op een eigen culturele identiteit

Een belangrijke conclusie uit het rapport is dat gemeenten onvoldoende kennis hebben van het mensenrechtelijke kader voor de culturele identiteit van woonwagenbewoners. De nadruk van het gemeentelijk beleid ligt op gelijke behandeling van woonwagenbewoners en andere burgers. Dat is in dit geval onterecht, want als het gaat om wonen is er geen sprake van gelijke gevallen. Een andere belangrijke conclusie uit het rapport is dat regie van de Rijksoverheid ontbreekt. Gemeenten hebben ondersteuning nodig in het voeren van beleid dat niet in strijd is met de mensenrechten. In het rapport wordt daarom aan de Rijksoverheid onder andere de aanbeveling gedaan om samen met gemeenten een visie te ontwikkelen op het standplaatsenbeleid in overeenstemming met het mensenrechtelijke kader voor de culturele identiteit van woonwagenbewoners (onder meer de jurisprudentie van het Europese Hof voor de Rechten van de Mens en de oordelen van het College voor de Rechten van de Mens). Het rapport geeft ook concrete aanbevelingen aan gemeenten. Waaronder het advies om in het college van burgemeesters en wethouders een portefeuillehouder voor woonwagenbewoners en hun mensenrechten te benoemen.

Naast uitspraken die het College voor de Rechten van de Mens deed over het discriminerende gemeentelijk uitsterfbeleid, oordeelt het College op 1 mei 2017 dat de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties jegens Woonwagenbewonersvereniging Gouda verboden onderscheid maakt op grond van ras door het opnemen van de 'nuloptie' in de handreiking 'Werken aan woonwagenlocaties'. Deze nuloptie wordt ook wel het uitsterfbeleid genoemd. Door de nuloptie als beleidsvariant te noemen heeft de Rijksoverheid "niet alleen onderscheid makend woonwagenbeleid door gemeenten in de hand gewerkt, maar dit ook op voorhand gelegitimeerd. De Rijksoverheid maakt daarmee verboden on-

derscheid op grond van ras in de zin van artikel 7a, eerste lid, Algemene Wet Gelijke behandeling (AWGB)”, aldus het College. Door deze uitspraak kunnen gemeenten de handreiking niet gebruiken als onderdeel van de verantwoording voor het uitsterfbeleid. Dit wordt door woonwagengemeenschappen gezien als een belangrijke principiële uitspraak, waarmee wordt aangesloten op internationale mensenrechtenstandaarden.

Herdenking slavernij

Donderdag 1 juli is de nationale herdenking van het Nederlandse slavernijverleden. Tevens wordt de afschaffing van het slavernijverleden, Keti Koti (betekenis: ketenen verbroken), gevierd. Tijdens de herdenking worden bij [een live uitzending van de NOS op Facebook](#) racistische en denigrerende reacties geplaatst, die getuigen van weinig empathie en gebrek aan kennis. Zo luidt een reactie ‘pffffff..dit was een gouden periode in de Nederlandse geschiedenis, kijk wat voor land we nu geworden zijn’. Veel mensen reageren verontwaardigd. Een voorbeeld: ‘Aan deze reacties te zien, zijn zulke evenementen nog hard nodig. Bekrompen denkwijzen van sommigen.’

Regelmatig ontstaat discussie over het gebrek aan aandacht en kennis over het slavernijverleden. Vooral de rol van het onderwijs wordt veel besproken. Op 1 februari [bericht de NOS](#) dat één op de negen leraren gevoelige onderwerpen vermijdt in de klas. Eén van deze onderwerpen is het slavernijverleden. Maria Reinders-Karq, oud-medewerker van het Nationaal Instituut Nederlands Slavernijverleden en Erfenis, bevestigt dit beeld: ‘Het is echt zo dat docenten het zelf niet aandurven, mede omdat zij de geschiedenis niet kennen. Ook Surinaamse en Antilliaanse docenten in Nederland vermijden het onderwerp liever, uit angst’, zo stelt zij in een [artikel van de NTR](#).

Hoogleraar Caraïbische geschiedenis, Alex van Stipriaan, pleit in het artikel [‘Slavernijdrama verdient net zoveel aandacht als de Tweede Wereldoorlog’](#) voor meer aandacht voor het slavernijverleden in de klas. Hij stelt dat ‘ieder Nederlands geschiedenisboek in meer of mindere mate de slavernij behandelt. Maar helaas

bijna altijd vanuit het perspectief van de kolonisator of vanuit een zogenaamd neutraal perspectief’. Hij is van mening dat het slavernijverleden een net zo prominente rol moet krijgen als de Tweede Wereldoorlog: ‘Dat de tweede en derde generatie oorlogsslachtoffers ook getraumatiseerd kunnen zijn, is geaccepteerd, maar over de invloed van het koloniale verleden op de nazaten van de tot slaaf gemaakten heeft bijna niemand het. Terwijl die kinderen ook in de klas zitten.’

Minister Bussemaker trekt in juni 2017 extra geld uit als stimulans voor een coördinatiepunt landelijk Netwerk Slavernijverleden. Ze noemt het coördinatiepunt een belangrijke stap om het slavernijverleden verder zichtbaar en bespreekbaar te maken. ‘Zodat we het slavernijverleden onderdeel kunnen maken van onze gezamenlijke geschiedenis’, aldus Bussemaker in [een nieuwsbericht van de Rijksoverheid](#).

Ophef subsidie voor Turks voetbalteam

In juni ontstaat ophef over een motie van zes van de dertien raadsleden van Beter voor Dordt (BVD). Zij willen dat de gemeente Dordrecht stopt met subsidie aan (voetbal)verenigingen met teams die bestaan uit (bijna) alleen Nederlanders met een migratieachtergrond. Aanleiding is de overstap van een team bestaande uit voornamelijk Turkse Nederlanders van voetbalvereniging Emma naar GSC/ODS. Volgens de zes raadsleden staan teams die bestaan uit leden met overwegend dezelfde etnische achtergrond de integratie in de weg. Het bestuur van GSC/ODS geeft aan dat de motie niet als een verrassing kwam. Eén van de zes raadsleden, Martijn Groeneweg, benaderde via Twitter al één van de bestuursleden over de overstap van de spelers van SC Emma naar GSC/ODS. Het bestuur stelt in [een bericht op de website van GSC/ODS](#) dat zij graag had gezien dat er voorafgaand aan de motie een gesprek gehouden was, zodat de commotie op basis van foute aannames voorkomen had kunnen worden.

Uit een [artikel in het Algemeen Dagblad \(AD\)](#) blijkt dat meerdere raadsleden het niet eens zijn met de motie. Paul Tielbosch (D66) vindt het ‘beneden alle peil’. BVD-raadslid Osman

Soy hoort niet bij de indieners en spreekt vol afschuw over de motie. Elftalleider Sahingoz ziet de motie vooral als een populistische daad. “Het is gewoon een manier waarmee ze stemmen willen trekken. Kinderlijk vind ik het. We betreuren het dat sommige raadsleden problemen denken te zien die er niet zijn en dit gebruiken op een manier om er vooral zelf beter van te worden”, laat Sahingoz aan het [AD](#) weten. Hij is van mening dat de raadsleden juist een voorbeeld zouden moeten zijn en racisme zouden moeten bestrijden. Ook RADAR vindt de motie onwenselijk en daarnaast juridisch onmogelijk. Gregor Walz (RADAR) geeft aan dat het erg lastig is om hier iets van te maken, omdat de motie doelt op de culturele achtergrond van groepen. ‘Dan kom je al snel in moeilijk vaarwater terecht, om niet te vervallen in discriminatie’, aldus Walz. Uiteindelijk is de motie door een grote meerderheid van de raad verworpen.

Seksuele straatintimidatie Rotterdam

Bijna alle Rotterdamse vrouwen hebben te maken met seksuele intimidatie op straat. Dit blijkt uit [een onderzoek](#) dat de Erasmus Universiteit heeft uitgevoerd in opdracht van de gemeente Rotterdam. 84% van de Rotterdamse vrouwen tussen 18 en 45 jaar heeft in het afgelopen jaar last gehad van fluiten, sissen, roepen, beledigen, om seks vragen, achterlopen of in het nauw drijven. Een deel van de vrouwen (44%) geeft aan dat de uitingen ook ‘irriteerden, tot last waren, kwetsten, beledigden, bedreigden of beperkten in het gevoel van persoonlijke vrijheid’. In het nauw gedreven worden, achtervolgd worden, nage-roepen worden met seksueel getinte opmerkingen en om seks gevraagd worden, zijn de vormen die door de meeste vrouwen als intimiderend worden ervaren. Sissen roept vooral irritatie op en nastaren zorgt voor een ongemakkelijk gevoel. Verder blijkt dat vrouwen het vaak moeilijk vinden om in te schatten waar het gedrag heen gaat. Een compliment wordt soms opgevolgd door de vraag naar een telefoonnummer of seks.

De vrouwen die aangeven dat zij overlast ervaren, passen vaak hun gedrag aan. Bijvoorbeeld door oogcontact met mannen te vermij-

den (60%), vermijden om langs groepen mannen te lopen (36%) en door bepaalde plekken in de avond te vermijden (52%). Opvallend is dat vrouwen die aangeven weinig overlast te ervaren van de seksuele intimidatie vaak onbewust wel aanpasgedrag vertonen.

Seksuele intimidatie komt vooral voor in het uitgaans- en winkelgebied. Echter, seksuele intimidatie in de wijken en op stillere plekken heeft een grotere impact op de onveiligheidsgevoelens van vrouwen. Desondanks doen vrouwen weinig aangifte, omdat dit voor hun gevoel weinig oplevert. Vrouwen zien graag dat er meer beleidsaandacht komt voor het onderwerp. De aanwezigheid van handhavers op straat in gebieden waar veel seksuele intimidatie voorkomt kan volgens een aanzienlijk deel van de vrouwen een preventieve werking hebben. Belangrijk is dat dit geen effectieve maatregel is voor intimidatie op de rustigere plekken en dit wel als het meest bedreigend wordt ervaren door de vrouwen.

Wethouder Joost Eerdmans heeft aanvullend onderzoek laten doen naar de etniciteit van de plegers van seksuele straatintimidatie. Uit [dit onderzoek](#), uitgevoerd door de afdeling Onderzoek en Business Intelligence (OBI) van de gemeente Rotterdam, blijkt dat vrouwen vaak dachten dat het ging om mannen van Marokkaanse (32%) of Antilliaanse (18%) afkomst. Het was echter een bewuste keuze van de onderzoekers van de Erasmus Universiteit om in hun onderzoek niet te vragen naar de etnische achtergrond van de pleger. ‘Wij zijn ervan overtuigd dat een vrouw op straat niet precies kan inschatten welke nationaliteit iemand heeft’, aldus Tamar Fisher, één van de onderzoekers, in [het AD](#). Hierdoor krijg je antwoorden die slechts gebaseerd zijn op vermoedens en uiteindelijk een nietszeggend getal.

Naar aanleiding van de onderzoeken wordt seksuele straatintimidatie per 1 januari 2018 strafbaar gesteld in Rotterdam. Wie vrouwen nasist, naroept, achterloopt, om seks vraagt of in het nauw drijft kan een boete van maximaal 4100 euro of drie maanden gevangenisstraf krijgen. Voor dit verbod van kracht gaat starten Rotterdamse handhavers met het uitdelen van waarschuwingen. Verder is er voor

slachtoffers van seksuele straatintimidatie een meldpunt geopend dat gekoppeld is aan het Centrum voor Seksueel Geweld.

Genderneutrale berichten NS

De NS besluit om haar reizigers voortaan niet meer aan te spreken met 'beste dames en heren', maar met 'beste reizigers'. 'Onze mensen op de trein willen graag dat iedereen zich welkom voelt', aldus president-directeur Roger van Boxtel in [een bericht op de website van de NS](#). Marco Altena is voorzitter van Trainbow, de organisatie die opkomt voor diversiteit bij de NS. Hij is erg enthousiast over de aanpassing: 'De groep openlijke transgenders groeit. Daarom heeft het ook een grote symbolische waarde. Zo voelt iedereen zich aangesproken, ook de reizigers die zich geen vrouw of man voelen'. Per dag worden er in NS-treinen ongeveer 24 duizend automatische omroepberichten afgespeeld. Deze teksten worden aangepast. Vanaf 10 december zal er 'beste reizigers' klinken door de luidsprekers van de treinen. De gemeente Amsterdam maakte eerder al bekend haar inwoners niet langer met mijnheer of mevrouw, maar met mens of inwoner aan te spreken.

Ontwikkelingen in discriminatie-bestrijding door overheid en wetgever

Voortgang Nationaal Actieprogramma tegen discriminatie

Op 23 maart 2017 stuurt de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties de [jaarlijkse brief](#) over de voortgang van het Nationaal actieprogramma tegen discriminatie naar de Tweede Kamer. De vier hoofdpunten uit het actieprogramma zijn gericht op preventie en bewustwording, versterking van samenwerking en infrastructuur, aandacht voor lokale aanpak van discriminatie en kennis en onderzoek.

In het kader van het Nationaal Actieprogramma tegen discriminatie wordt komende jaren verder geïnvesteerd in samenwerking tussen alle bij de bestrijding van discriminatie betrokken partners. Het stimuleren van lokaal antidiscriminatiebeleid is één van de hoofd-doelstellingen van het actieprogramma. Zo

wordt er geïnvesteerd in het versterken van de rol van ADV's. In het kader van het Nationaal actieprogramma tegen discriminatie is ook een onderzoek gedaan naar de werking van ADV's. Dit onderzoek wordt besproken in de laatste sectie van deze Stemmingen & Koersen: 'onderzoeken en landelijke cijfers over discriminatie'.

Om rijksbreed duidelijk in te zetten op diversiteitsbeleid, heeft het kabinet besloten dat alle ministeries het Charter Diversiteit ondertekenen. Op deze manier wordt culturele diversiteit specifiek gestimuleerd bij het Rijk. Om diversiteit bij de gemeenten te stimuleren is op 24 april de ['Checklist diversiteitsbeleid gemeenten'](#) gepubliceerd. Door middel van deze checklist kunnen gemeenten meer inzicht krijgen in de diversiteit van hun personeelsbestand en of bij de dienstverlening aan inwoners voldoende rekening wordt gehouden met diversiteit. Uit de checklist volgen punten waar extra inzet nodig is en hoe het diversiteitsbeleid daarop ingericht kan worden.

Verder wordt de voorlichtingscampagne 'Zet een streep door discriminatie' voortgezet. Begin dit jaar is de campagne 'Meedoen met een handicap' van start gegaan, specifiek gericht op discriminatie van mensen met een beperking. De volgende deelcampagne zal gaan over discriminatie op sociale media en 'hate speech'.

Een laatste voorbeeld van maatregelen uit het actieprogramma zijn twee toolboxes voor het onderwijs. Eén toolbox is al ontwikkeld en richt zich op het tegengaan van stagediscriminatie in het mbo. De andere toolbox heeft als doel om discriminatie bespreekbaar te maken en bewustwording te vergroten in het primair en voortgezet onderwijs en het mbo. Deze toolbox bevindt zich nog in de ontwerpfase. Bovenstaande maatregelen zijn slechts een aantal voorbeelden. Voor een volledig overzicht kan het [Nationaal Actieprogramma tegen discriminatie](#) geraadpleegd worden.

Aanpak zwangerschapsdiscriminatie

In aanvulling op het Nationaal Actieprogramma tegen discriminatie is in samenwerking met maatschappelijke organisaties een

actieplan zwangerschapsdiscriminatie ontwikkeld. Middels [een brief](#) op 22 maart 2017 brengt de minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW) de Tweede Kamer op de hoogte van dit actieplan. Er komen extra controles door het team Arbeidsdiscriminatie van de Inspectie SZW en er wordt meer aandacht besteed aan betere melding en registratie van zwangerschapsdiscriminatie. Verder krijgen moeders en werkgevers extra voorlichting over hun rechten en plichten. Onder andere door meer informatie over dit thema in de groeiboekjes van de consultatiebureaus op te nemen. Deze extra acties en maatregelen moeten zorgen voor meer begrip voor zwangere vrouwen en betere afspraken tussen werkgevers en werknemers.

Ontwikkelingen sekseregistratie

Uit verschillende onderzoeken in opdracht van het kabinet blijkt dat er vaker dan noodzakelijk sekse geregistreerd wordt. Dit wordt toegelicht in [een brief](#) van de minister van Veiligheid en Justitie aan de Tweede Kamer. Om het gebruik van sekseregistratie te verminderen, wordt een aantal maatregelen genomen. Een voorbeeld is dat steeds meer gemeenten genderneutraal communiceren met hun inwoners, bijvoorbeeld door op de stempas alleen de voorletters en de achternaam van de geadresseerde te vermelden en op zo veel mogelijk formulieren de vermelding van het geslacht achterwege te laten. Hetzelfde geldt voor onderwijsinstellingen. De minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) heeft met grote onderwijskoepels gesproken over het gebruik van sekseregistratie. Het resultaat is dat steeds meer instellingen geen gebruik meer maken van sekseaanduiding in de communicatie met leerlingen en op studentenpasjes. Een laatste voorbeeld is het vervallen van de geslachtsvermelding op alle nieuwe OV-chipkaarten per 1 januari 2017.

Opbrengsten emancipatiebeleid 2013-2017

Middels [een brief](#) (20 januari 2017) brengt de minister van OCW de Tweede Kamer op de hoogte van de belangrijkste opbrengsten van het emancipatiebeleid in de periode 2013-2017. Er zijn positieve ontwikkelingen. Zoals de toename van de arbeidsdeelname van de

Nederlandse vrouwen. Ook tijdens de economische crisis is het verschil in arbeidsdeelname tussen vrouwen en mannen afgenomen, blijkt uit de Emancipatiemonitor. In 2005 was het verschil bijna 17 procentpunten. In 2015 is dit verschil gedaald naar 11 procent. Mede hierdoor is ook een stijging te zien van het aandeel economisch zelfstandige vrouwen: in 10 jaar tijd van 46% naar 54%. Extra aandacht is nodig voor de relatief lage arbeidsparticipatie van alleenstaande moeders en vrouwen met een niet-westerse achtergrond.

Gekeken naar vrouwen in hogere functies (in raden van bestuur en raden van commissarissen), is er sprake van vooruitgang, maar de streefcijfers worden nog niet gehaald. Het aandeel vrouwelijke hoogleraren is met 17% nog veel te laag. Hierdoor gaat veel talent verloren. Minister Bussemaker maakt daarom 5 miljoen extra vrij om 100 vrouwelijke hoogleraren te laten aanstellen. Dit is bovenop de 200 extra vrouwelijke hoogleraren die in 2020 aangesteld zullen worden op basis van de streefcijfers van universiteiten.

Bussemaker schrijft dat ook in de afgelopen kabinetsperiode sociale acceptatie en veiligheid van lhbtbi-personen speerpunten zijn geweest: “De sociale acceptatie van lhbtbi’s heeft een plek gekregen op de publieke en politieke agenda. Vruchten van beleid worden zichtbaar, op wetgevingsterrein en in de praktijk en vertalen zich ook in een positievere houding en opvattingen van het publiek.” Op het gebied van veiligheid zijn de afgelopen periode onveiligheidsgevoelens onder lhbtbi’s licht afgenomen, hoewel lhbtbi’s (nog steeds) meer problemen ervaren in de openbare ruimte dan heteroseksuelen.

Onderzoeken en landelijke cijfers over discriminatie

Multi-agency rapport

De politie, de antidiscriminatievoorzieningen, het College voor de Rechten van de Mens en de meldpunten voor discriminatie op internet (MDI en MiND) publiceren elk jaar een overzicht van discriminatie-incidenten en van meldingen van discriminatie. Om een zo compleet mogelijk beeld te geven van ontwikkelingen in

de omvang en de aard van gedocumenteerde discriminatie-incidenten en -ervaringen in 2016, publiceerden Art.1 en politie in mei 2017 voor de tweede keer een landelijk multi-agency rapport waar al deze cijfers bij elkaar zijn gebracht: '[Discriminatiecijfers in 2016](#)'. Op basis van al deze jaarcijfers is niet te zeggen hoe vaak discriminatie precies voorkomt, omdat maar een klein deel van de discriminatie-ervaringen wordt gemeld en/of vastgelegd. De cijfers geven echter wel inzicht in het soort incidenten dat zich voordoet, wie erdoor getroffen worden en op welke plekken dat gebeurt.

Bij de ADV's kwamen in 2016 landelijk 4.761 meldingen van discriminatie binnen. Dit is 4% meer dan in 2015. De politie registreerde in 2016 landelijk 4.376 discriminatie-incidenten, 21% minder dan in 2015. Er is geen verklaring voor deze daling.

In het multi-agency rapport wordt ook aandacht besteed aan discriminatie van werknemers met een publieke taak, die werken voor organisaties in dienst van de overheid of taken uitvoeren namens de overheid. Het is opvallend dat dit aantal juist sterk toenam: in 2016 werden er 1.528 incidenten tegen werknemers met een publieke taak geregistreerd (vooral politieagenten). Dit is 47% meer dan een jaar eerder.

In 2016 kwamen bij de ADV's 380 meldingen binnen over discriminatie op grond van seksuele gerichtheid. Dit is bijna een verdubbeling ten opzichte van 2015. De toename valt te verklaren door meldingen over de uitingen van de oprichter van de Vrije Democratische Partij (VDP) en over een antihomoflyer die in een Amsterdams buurt huis aan huis werd verspreid.

Bij de ADV's kwamen in 2016 fors meer meldingen binnen over discriminatie vanwege politieke gezindheid. Bijna alle meldingen gaan over de spanningen in de Turks-Nederlandse gemeenschap naar aanleiding van de mislukte staatsgreep in Turkije. (Vermeende) aanhangers van Gülen, zowel organisaties als individuen, kregen te maken met bedreigingen, intimidaties, boycotts en uitsluiting. Uit de meldin-

gen bleek dat een deel van de Turkse Nederlanders zich door de incidenten niet meer veilig voelt.

Minder registraties discriminatie moslims vanwege hun geloof

Opvallend is de afname van discriminatiemeldingen vanwege het islamitische geloof bij de politie en de meldpunten voor discriminatie op internet. Dit blijkt ook uit het multi-agency rapport 'Discriminatiecijfers in 2016'. In 2015 was er juist sprake van een aanzienlijke toename, een stijging die destijds extra opvallend was, gezien de dalende trend van het totaal aantal registraties. De politie registreerde in 2016 20% minder incidenten waarbij het islamitische geloof een rol speelde dan in 2015. Bij de meldpunten voor discriminatie op het internet kwamen 251 meldingen binnen, bijna de helft minder dan het jaar ervoor.

Discriminatie op internet

In 2016 ontving het Meldpunt Internet Discriminatie (MiND) 918 meldingen over discriminerende uitingen op internet. Dit aantal is ruim 40% hoger dan in 2015. Naast MiND bestaat in Nederland een tweede meldpunt voor discriminatie op internet, het Meldpunt Discriminatie Internet (MDI). Dit meldpunt heeft de werkzaamheden in 2016 afgebouwd en heeft daarom geen jaarverslag gepubliceerd. Het aantal meldingen in 2016 bij de twee meldpunten bij elkaar opgeteld was met 1.459 meldingen 8% lager dan het aantal in 2015. Kortom, er is sprake van een lichte daling in 2016. Het grootste deel van de meldingen in 2016 ging over discriminerende uitingen op sociale media (vooral Facebook, Twitter en YouTube). Discriminatie op grond van herkomst en godsdienst (vrijwel in alle gevallen gerelateerd aan de islam) werden het meest gemeld.

College voor de Rechten van de Mens

Het College voor de Rechten van de Mens (het College) heeft verschillende taken, waarvan het oordelen over zaken over discriminatie op basis van de gelijkebehandelingswetgeving er één is. In 2016 werden 463 verzoeken om een oordeel ingediend: 41 verzoeken meer dan in 2015. De meeste verzoeken gingen over de discriminatiegronden handicap/chronische ziekte, ras en geslacht. Het College handelde

446 verzoeken af en in ruim de helft van deze verzoeken was wettelijk sprake van discriminatie. Bijna driekwart van de organisaties nam na een oordeel van het College maatregelen.

Onderzoek naar werking ADV's

Sinds 2009 is in de Wet gemeentelijke antidiscriminatievoorzieningen (Wga) vastgelegd dat iedere gemeente haar inwoners toegang moet bieden tot een antidiscriminatievoorziening (ADV). Inwoners kunnen bij een ADV terecht voor onafhankelijke bijstand als zij een discriminatieklacht melden. ADV's behandelen deze klachten. Gemeenten bepalen zelf hoe zij een ADV precies inrichten. Daardoor zijn er (grote) verschillen tussen gemeenten. Regioplan heeft in opdracht van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties een onderzoek uitgevoerd naar de werking van ADV's.

De conclusie van [het onderzoek](#) is dat zelfstandig regionaal georganiseerde ADV's meestal effectiever zijn dan onzelfstandig lokaal georganiseerde ADV's. De zelfstandige en regionaal opererende ADV's beschikken over het algemeen over voldoende financiering en bieden onafhankelijke klachtbehandeling door medewerkers met de juiste kennis en expertise. Daarbij participeren zij in relevante netwerken en is de gemeente vaak betrokken bij de bestrijding van discriminatie. Onzelfstandig georganiseerde ADV's voldoen regelmatig niet aan deze voorwaarden voor effectieve ondersteuning. Het onderzoek van Regioplan is op 19 mei naar de Tweede Kamer gestuurd. In zijn aanbiedingsbrief schrijft minister Plasterk dat de resultaten van het onderzoek aanleiding geven om kritisch te kijken naar de inrichting en financiering van de ADV's. Als demissionair minister laat hij dit echter over aan het volgende kabinet.

Burgerperspectieven

In vergelijking met andere Europese landen, geven Nederlandse burgers aan dat discriminatie in Nederland relatief vaak voorkomt (gemiddelde 3,5 op een schaal van 1 tot 5). Als het gaat om eigen ervaringen met discriminatie hoort Nederland tot de middenmoot in Europa: 22% stelt weleens met discriminatie te maken te hebben. Van de Nederlanders keurt 68% discriminatie af. Hoogopgeleiden (76%)

en aanhangers van GroenLinks/PvdA (83%) vinden discriminatie vaker dan gemiddeld verwerpelijk. Dit blijkt uit [het tweede kwartaalbericht van het Continu Onderzoek Burgerperspectieven \(COB\)](#) van het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP). In dit tweede kwartaalbericht van 2017 wordt extra aandacht besteed aan de publieke opinie over discriminatie in Nederland.

54% van de Nederlanders heeft het gevoel dat er nu vaker wordt gediscrimineerd dan twintig jaar geleden. Volgens de ondervraagden kan dit te maken hebben met een grotere zichtbaarheid van minderheidsgroepen. Ook wordt genoemd dat de kijk op discriminatie is veranderd: wat vroeger werd gezien als pesten, is tegenwoordig onacceptabel en wordt beschouwd als discriminatie. Echter, 72% van de ondervraagden vindt dat er tegenwoordig te snel geroepen wordt dat iets discriminatie is. Dat kan komen doordat mensen geen duidelijk beeld hebben van discriminatie. Daardoor wordt discriminatie soms breed ingevuld, bijvoorbeeld door alles wat kwetsend is als discriminatie te bestempelen. Dat kan ertoe leiden dat men discriminatie-ervaringen van anderen bagatelliseert. Volgens burgers worden vooral lhb'ers (lesbische, homoseksuele en biseksuele personen), etnische minderheden, moslims en mensen met een beperking gediscrimineerd. Tegelijkertijd vindt men dat vooral etnische minderheden en moslims vaak (over)gevoelig zijn voor discriminatie en soms onterecht stellen dat zij gediscrimineerd worden.

Essay over herkennen, benoemen en melden van discriminatie

Het Sociaal en Cultureel Planbureau signaleert dat er de afgelopen jaren minder meldingen worden gedaan bij antidiscriminatievoorzieningen (ADV's) en dat de politie minder discriminatie-incidenten registreert. Ondertussen is er tot 2016 wel een toename van het aantal meldingen van discriminatie van moslims vanwege hun geloof zichtbaar. Daarnaast blijkt uit onderzoek dat de vier grootste migrantengroepen in Nederland - Turkse, Marokkaanse, Surinaamse en Antilliaanse Nederlanders - in toenemende mate discriminatie ervaren. Ver-

der is er ook een stijging van het aantal meldingen van discriminatie op internet, grotendeels gerelateerd aan thema's als de islam en vluchtelingen. Dit lijkt tegenstrijdig. In het essay '[Discriminatie herkennen, benoemen en melden](#)' van het SCP worden mogelijke verklaringen besproken.

Uit verschillende onderzoeken blijkt dat het maatschappelijk klimaat rondom migranten, vluchtelingen en moslims negatiever wordt. Dit zou een verklaring kunnen zijn voor de stijging van het aantal discriminatiemeldingen van de vier grootste migrantengroepen in Nederland. Het is echter ook mogelijk dat juist de verharding van het maatschappelijk klimaat de ervaring van discriminatie beïnvloedt. Nederlandse jongeren met een Turkse en Marokkaanse achtergrond geven aan dat zij het gevoel hebben dat zij niet worden geaccepteerd en niet bij de Nederlandse samenleving horen. Dit leidt tot meer identificatie met de herkomstgroep. Daarnaast zijn met name Marokkaans-Nederlandse jongeren zich sterk bewust van het stigma dat rust op hun Marokkaanse identiteit. Deze twee factoren, toegenomen groepsidentificatie en stigmabewustzijn, kunnen het herkennen van discriminatie bevorderen. De stijging in ervaren discriminatie van deze groepen kan hiermee dus ook verband houden. Tot slot is het mogelijk dat de verharding van het maatschappelijk klimaat leidt tot het meer openlijk uiten van vooroordelen.

Lhbt's in het onderwijs

Veiligheid op en rond school wordt sinds 2006 door het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) tweejaarlijks gemonitord. In deze rapportages wordt ook onderzocht hoe de sociale veiligheid van lhbt-leerlingen en -personeel zich ontwikkelt. Uit [de monitor van 2016](#) blijkt dat er nauwelijks veranderingen zijn op dit gebied. Tussen de 12% en 15% van de leerlingen vindt het niet in orde om les te krijgen van een docent die homoseksueel of lesbisch is. 68% van de leerlingen accepteert homoseksuele jongens als vriend en 73% accepteert lesbische meisjes als vriendin. Daarentegen geeft 18% aan geen homoseksuele jongen als vriend te willen en 13% accepteert geen vriendschap met lesbische meisjes. Jongens zijn minder tolerant tegenover lhbt's dan

meisjes. Verder blijkt uit het onderzoek dat homoseksuele jongens en lesbische meisjes aanzienlijk vaker worden gepest en vaker slachtoffer zijn van geweld dan niet-lhbt-jongens of -meisjes. Ook het lhbt-personeel geeft vaker aan slachtoffer te zijn van pesten en geweld dan niet-lhbt-personeel. Deze resultaten zijn in 2016 nagenoeg gelijk aan 2014. De uitkomsten voor 2016 laten wel een iets positiever beeld zien wat betreft het veiligheidsgevoel van lhbt-leerlingen in hun thuisomgeving.

Onderzoek arbeidsmarktdiscriminatie

Nederlanders met een migratieachtergrond hebben minder kans om uitgenodigd te worden op een sollicitatiegesprek dan Nederlanders zonder migratieachtergrond met een strafblad. Dit blijkt uit het onderzoek '[Veroordeeld tot \(geen baan\)](#)' van de Vrije Universiteit Amsterdam (VU), het Nederlands Studiecentrum Criminaliteit en Rechtshandhaving (NSCR), de Radboud Universiteit (RU) en Universiteit Utrecht (UU). Het onderzoek was opgezet om te achterhalen hoeveel kleiner de kans is om uitgenodigd te worden voor een sollicitatiegesprek als je een strafblad hebt. De onderzoekers deden een veldexperiment. 520 fictieve sollicitatiebrieven met cv zijn verstuurd naar bedrijven met bestaande (online) vacatures voor laaggeschoold werk in de bouw, techniek en logistiek. De bedrijven wisten niet dat zij deelnamen aan dit experiment. De sollicitant in de brieven was telkens een 20-jarige in Nederland geboren man. Alle fictieve sollicitanten hadden gelijkwaardige competenties. Om de etniciteit aan te duiden, gebruikten de onderzoekers een 'duidelijk Hollandse naam' of een 'Arabisch klinkende naam' in de brieven en cv's.

28% van de autochtoon-Nederlandse criminelen met een geweldsdelict op hun naam kregen een uitnodiging. Mensen met een migratieachtergrond *zonder* strafblad werden in slechts 9% van de gevallen uitgenodigd voor een gesprek. Dit verschil geldt voor alle sollicitanten, ongeacht of ze zijn veroordeeld en ongeacht het type delict (geweld-, zeden- of vermogensdelict). De onderzoekers concluderen: "Wrang is de bevinding dat zelfs sollicitanten met een niet-westerse naam zonder strafblad nog een lagere kans hadden op een positieve

reactie dan sollicitanten met een westerse naam die voor een geweldsdelict veroordeeld waren. Al met al roepen deze bevindingen op tot contemplatie. Het feit dat ook in ons onderzoek minderheden met een onberispelijk strafrechtelijk verleden het soms aflegden tegen 'Hollandse' sollicitanten met een delict op de kerfstok, stemt niet tot vrolijkheid." Demissionair minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid Lodewijk Asscher vindt de resultaten van het onderzoek 'ronduit walgelijk'. 'Je moet alle mensen beoordelen op wie ze zijn en wat ze kunnen. En niet op hun afkomst', aldus Asscher in [de Volkskrant](#).

Onderzoek triggerfactoren moslimdiscriminatie

Uit onderzoek in 2015 blijkt dat een aanzienlijk aantal van de niet-islamitische jongeren zegt niet positief te denken over moslims. Om moslimdiscriminatie te kunnen bestrijden heeft Verweij Jonker onderzoek gedaan naar oorzaken en triggerfactoren van moslimdiscriminatie. Uit [het onderzoek](#) blijkt dat ongeveer 30% van de ondervraagde jongens en 15% van de meisjes negatief denkt over moslims in Nederland. Kortom, meisjes denken positiever over moslims dan jongens. Jongeren in hogere onderwijstypen (vwo, hbo en wo) denken ook positiever over moslims dan jongeren in lagere onderwijstypen (vmbo en mbo). De stedelijkheid van de woonomgeving speelt slechts een beperkte rol in de beeldvorming over moslims: jongeren in minder stedelijke gebieden zijn vaak iets minder positief over moslims dan jongeren in stedelijke gebieden.

Twee belangrijke factoren die een rol spelen in de beeldvorming over moslims zijn het contact dat niet-islamitische jongeren hebben met moslims en (negatieve) berichtgeving in de media over moslims. Positieve beeldvorming over moslims ontstaat door persoonlijk contact. Oppervlakkig contact draagt niet bij aan positieve beeldvorming, en kan zelfs zorgen voor negatieve beeldvorming. Jongeren met weinig contacten met moslims (vooral jongeren in niet-stedelijke gebieden) baseren hun oordeel over moslims vooral op berichtgeving in de media en op internet. Deze jongeren denken gemiddeld minder positief over

moslims. Voor beleid betekent dit dat het vergroten van het aantal duurzame contactmogelijkheden tussen moslims en niet-moslims een mogelijkheid biedt voor positievere beeldvorming. Dit kan door het creëren van ontmoetingsplaatsen voor contact of door het stimuleren van gezamenlijke activiteiten.

Een door jongeren veel genoemde reden om negatief te denken over moslims in Nederland, betreft de opvattingen die moslims (volgens deze jongeren) hebben over de samenleving, zoals over homoseksualiteit en gelijke rechten voor vrouwen. Tevens denkt een aanzienlijk aantal van deze jongeren dat moslims een bedreiging zijn voor de Nederlandse cultuur. Opmerkelijk is dat ook relatief veel jongeren die neutraal of positief denken over moslims zeggen zich zorgen te maken over de opvattingen van moslims over onze samenleving. Jongeren noemen verschillende andere ervaren 'dreigingen' als redenen om negatief te denken over moslims in Nederland. Een door veel jongeren genoemde ervaren dreiging betreft de mogelijkheid van terroristische aanslagen uit naam van de islam.

Voor meer informatie over de onderwerpen in Stemmingen en Koersen, kunt u terecht op onze website www.radar.nl.

Als u geïnteresseerd bent in onderzoek of publicaties over discriminatie, dan biedt de Kennisbank Diversiteit en Emancipatie uitkomst. Deze is te vinden op www.kennisbankdiversiteitnemancipatie.nl.

De volgende Stemmingen en Koersen verschijnt medio februari 2018.